

Képzés és praxis az iskolai szociális munkában: Interjú Csovcsics Erika oktatási esélyegyenlőségi szakértővel¹

Education and practice in school social work: Interview with equal educational opportunities expert Erika Csovcsics

BÓTA ILDIKÓ

Bóta Ildikó: független kutató; ildobota@gmail.com

Ildikó Bóta: independent researcher; ildobota@gmail.com

- *Kérem, mondja el, hogy milyen területen dolgozik.*
- Iskolában dolgozom, most már nagyon régóta. Vezetőként is dolgoztam, pedagógusként is, és dolgoztam önkéntesként tanodákban. Már harminckettedik éve gyerekekkel foglalkozom.
- *Jelenleg is vezető szerepben van?*
- Nem. Most pedagógusként dolgozom részmunkaidőben az iskolában, és az oktatási hivatal egyik projektjében végzek szakértői munkát korai iskolaelhagyás témában.
- *Amikor vezető szerepben dolgozott, akkor hány beosztottja volt, milyen végzettséggel rendelkeztek a kollégái?*
- Az egyikben, ahol tíz évig voltam, negyvennyolc pedagógus volt, és tizenkettő nem pedagógus munkakörben dolgozó. A másikban, ahol főigazgató munkakörben dolgoztam, száznegyven pedagógus volt összesen. Ez négy tagintézmény volt egyben.
- *Az első esetben a nem pedagógusként dolgozók szociális munkások voltak?*
- Nem mindenki. Egyrészt a karbantartásért, iskolafenntartásért, a gazdasági háttérért feleltek, és két szociális munkásunk volt.
- *Logikusan, engem az érdekel, hogy a szociális munkások hogyan funkcionálnak. A jelenlegi beosztásában is van kapcsolata szociális munkásokkal?*
- Igen. Egyrészt az Új Patrónus Programban. Én is hozzájárultam ahhoz, hogy ne csak pedagógusok legyenek ebben a programban – a Munkaügyi Központ által meghirdetett programról van szó –, hanem vegyék be a szociális munkát is. A mi iskoláinkban négy szociális munkás is dolgozott, illetve most félállásban van nálunk egy szociális munkás.

¹ Az interjú az EFOP-3.5.2.-17-2017-00002 – „Szociális munkás és közösségek segítésére irányuló felsőoktatási képzések innovatív, duális és gyakorlatorientált fejlesztése. Transzformatív-dialogikus tanulás a kooperáció szolgálatában” című projekt támogatásával készült. Az itt közölt szöveg az eredeti szerkesztett változata. Az interjú eredeti címe és megjelenési helye: Bóta, I. (2018). „Veszélye az iskolai szociális munkásnak, az az lehet, hogy ő ül egy irodában és várja, hogy legyen egy eset.” – interjú Csovcsics Erikával. In J. Boros (Ed.), *Az iskolai szociális munka alapjai: Oktatási segédanyag iskolai szociális munkások, óvodai és iskolai szociális segítők, pedagógus és szociális képzésekben résztvevők és dolgozó szakemberek számára* (pp. 270–277). PTE BTK Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék.
<https://dtk.tankonyvtar.hu/bitstream/handle/123456789/13333/4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

– Ez számomra azt mondja, hogy önnek bőven van tapasztalata a szociális munkásokkal való együtt munkálkodásban. Ezt szeretném, ha kifejtenénk a beszélgetés során. Legyen az első pontja, hogy a mai korban milyen kihívások vannak szakmailag a szociális munka területén?

– Egyrészt vannak a hátrányos helyzetű gyerekek, akik valamilyen okból nem járnak iskolába: vagy problémák vannak otthon, vagy az iskolai előmenetelükben van probléma, ami feltehetően a családdal is kapcsolatban van. Ekkor válik fontossá a szociális munkás család és iskola közötti közvetítési feladata. Másrészt előfordul a droghasználat és a *bullying*, a zaklatás, ami egyre súlyosabbá válhat az internet miatt. Azt gondolom, itt is nagyon nagy szerepe lehet az iskolai szociális munkásnak. A közös munka során rajzolódott ki az is, hogy be tud szállni a szociális munkás olyan óra tartásába, ami az ő kompetenciája: az önismeret, a csapatépítő feladatok.

Nekem szerencsém volt, jó szociális munkásokkal találkoztam. Alkalmasak voltak személyiségükben, és felkészültek tudásukban is, de biztos van olyan, aki nem lesz alkalmas attól, hogy szociális munkát tanult. Viszont a szociális munkások megtanulják azokat a technikákat, amelyekkel hatékonyabban kezelnek konfliktusokat, problémákat a család és az iskola között. A tanár, az mindig tanári szerepben van, hozzá a szülők másképp viszonyulnak. A szociális munkások mindig jobban tudták kezelni ezeket a kérdéseket. Ha kimennek családdhoz, tudják, hogyan beszéljenek, a kommunikációjuk sokkal célravezetőbb, nem a konfliktust élezi, hanem megpróbálják a lehető legjobban kezelni a helyzeteket. Iskolán belül is sokkal hatékonyabb a problémamegoldás a szülőkkel, ha szociális munkás moderálja a beszélgetést. Ez létfontosságú.

Továbbá, a szociális munkásra a gyerekek is máshogy tekintenek, hiszen nem kell hozzá másnap bemenni valamilyen tanítási órán dolgozatot írni. Szóval egy kívülálló segítő szerep az övé, amit mindenki ennek ismer el, és így viszonyul hozzá.

– Említette a személyiséget és a tudást. Milyen felkészültségre, tudásokra van szüksége egy szociális munkásnak?

– Arra, hogy elméletben tudja azt, hogy mi miért van, hogy tisztában legyen azzal, hogy mit jelent a hátrányos helyzet, a halmozottan hátrányos helyzet, vagy a cigánysághoz tartozás. Legyen tisztában azzal, hogy egy társadalomban milyen szubkultúrák vannak. A droghasználat hogyan terjed, merrefelé történik, mik az okai? És nagyon fontos, hogy tudjon kívül maradni. A kommunikációjában ne akarjon rátelepedni a másokra, ne ő legyen a fontos egy beszélgetésben, tárgyilagosan tudjon beszélni. Használja az értő hallgatást, és beszéljen a kliens, ne a szakember mondja meg, mit kell tenni.

Nekem ilyen szociális munkásokhoz volt szerencsém. Megfigyeltem például, hogyan tudnak egy dühös szülőből támogató, megértő szülőt varázsolni. Ez ugyan tanulható is, de van, akinek a személyisége nem kompatibilis ezzel a hivatással.

– Ha egy frissen végzett szociális munkást veszünk mintának, akkor ezekkel a készségekkel, illetve tanult ismeretekkel mennyire rendelkezik egy kezdő? Mennyire szükséges a munkájához a tapasztalat útján megszerzett ismeret?

– A tapasztalat mindenképp fontos, így szerencsés lenne, ha mindig egy tapasztalt mentor mellé kerülne a kezdő. Nekünk ez működött a [...] Gimnáziumban. Sokat segít, ha a mentor koordinálja, informálja az új szakembert. Továbbá, az egyetemi képzések felőssége is nagy: ne kerüljön ki felkészületlen szakember az egyetemről.

– El tud képzelni praktikus formát arra, hogy több gyakorlatot tudjanak a szociális munkás hallgatók végezni az egyetemi évek alatt?

– Biztos, hogy az iskolákkal kellene megegyezni, hiszen mindenki örülne, ha kaphatna egy iskolai szociális munkást, aki segít. Ez egy adomány lenne az iskoláknak, ha a hallgató végzi a konkrét feladatot, de nem egy hétig, hanem egy féléven, vagy akár egy éven keresztül. Rendszeresen. Járna az egyetemre, és emellett lenne egy gyakorlati napja, terepnapja. Itt [a megyeszékhelyen] és környékén mindenki boldog lenne.

– *Nézzük meg a tudásnak a másik oldalát. Vannak-e – tapasztalatai szerint – elavult tudások, amiket a frissen végzett szociális munkások visznek magukkal?*

– Hát nem tudom. Azt tudom, hogy a bürokratikus részével kell vigyázni – az viszont inkább a gyermekjóléti rész, nem az iskolai szociális munka. Az a rendszer nem rugalmas, nem gyerekközpontú, nem kliensközpontú, hanem valamilyen elvárás-, meg bürokratikusrendszerközpontú, ahol nem veszik figyelembe azt, hogy vannak egyedi esetek, csak a besorolásra helyezik a hangsúlyt. A törvények nyilván fontosak, de ha valami nem jól működik, akkor lehet, hogy a szociális munkásnak jelezni kellene azt, hogy ebben a rendszerben valami probléma van.

Összességében nem tapasztaltam. Lehet, hogy az fontosabb, hogy tudja kezelni a szakember azt, hogyan használja, amit tud, de nem láttam elavult dolgot.

– *Ez örömteli. A szociális munkásnak mekkora autonómiája van az iskolai szociális munka területén, és mekkora a felelőssége?*

– Saját tapasztalataim szerint teljes autonómiája van a szociális munkásnak, természetesen azon belül, hogy mindent megbeszélünk, és tudja, hogy mihez kell alkalmazkodnia. Viszont teljes az autonómiája abban, hogyan alakítja ki a munkamódszerét: ő az, aki megszabja, hogyan kéri az információkat, hogyan lehet hozzá fordulni; ő alakítja munkarendjét, de a kollégákkal való egyeztetéssel.

A felelőssége pedig nagy. Sokszor ő old meg, vagy visz előbbre egy ügyet. Egy olyan, régebben a környezetemben dolgozó szociális munkás van, akinek munkáját károsnak minősítettem. Van olyan, akinek személyisége nem illik ehhez a munkához. Aki azt gondolja, hogy ő fontos, mert rajta múlik egy gyerek élete. Amikor hatalmi helyzetként éli meg valaki, hogy hozzájárul ahhoz, hogy egy gyereket kiemeljenek vagy sem, és a titoktartással sem foglalkozik. Nagy a felelősség abban, hogy a szakember kit von be a munkába, kinek beszél róla, milyen szavakat használ olyan pedagógusokkal például, akikről tudja, hogy nehezebben értelmeznek dolgokat, vagy nem ebben a gondolatmezőben működnek. Másrészt a családok felé is nagy a felelősség, hiszen az esetek többségében a szülők jót akarnak, csak nem feltétlenül csinálják jól. Meddig terjed a szakember kompetenciája? Fontos, hogy ezt felmérje, hogy az ő dolga-e eligazítani, megtanítani, felvilágosítani mindenkit, hogyan neveljen gyereket. És szükség van-e egyáltalán az ő munkájára? És a bizalom fontos még. A gyerek megbízik benne, addig, amíg érzi, hogy ezt megteheti, és a család is megbízik benne. Így lesz ez egy erősen felelősségteljes pálya.

– *A személyiség fontosságát hangsúlyozta az előbbieken. Az egyetemi intézménynek mekkora a felelőssége abban, hogy milyen személyiségű hallgatók kapják meg a diplomát?*

– Mindenképp lenne, de gondolom, ez nem könnyű. Ha már bent vannak a képzésben, akkor annak végén biztos senki nem fogja azt mondani, hogy „nem vagy alkalmas, nem kapsz diplomát”. Ezzel a diplomával azonban sokféle feladatot el lehet látni, akár aktákkal is lehet dolgozni, ekkor a személyiségvonások hiánya nem lesz akkora probléma. A teljeskörű kompetencia- és személyiségprofil leírása hasznos lenne az egyetem befejezésével. A tanulmányok közben pedig a személyiségfejlesztésnek kellene nagy teret kapnia, ahol a hallgató

kipróbálhatja magát különböző szakmai helyzetekben: megpróbálhatja magát háttérbe szorítani; megtanulhatja hogyan ne legyen számonkérő, felsőbbrendű, ahogy azt is, hogyan bírjon valakit beszédre. A tudás természetesen megszerezhető, de lehet, hogy ez fontosabb.

– *Igen, ezt a felvételi pontszámmal mérjük. Bemenetnél másfajta mérésre van-e szükség ön szerint, illetve van-e erre lehetőség?*

– Nehéznek gondolom az alkalmasság megállapítását, pont azért, mert változik az ember. Amikor én pedagógusképzésre jelentkeztem, tudtam, hogy nem akarok tanár lenni. Ha egy-két tárgyból jó is voltam, nem biztos, hogy teljesen alkalmas voltam. De nem is volt bennem igazi nagy motiváció a tanításra, tehát nem is akartam tanár lenni. Ha ezt akkor mérik, nem is tudtam volna bekerülni. Tehát nem könnyű, de néhány dolgot meg lehetne vizsgálni. Például a tanároknál szokták mérni a tudásmegosztás iránti vágyat és hajlandóságot – a szociális munkásoknál ennek alapján fel lehetne mérni a segítségi attitűdöt, szándékot, esetleg az önzést. Utána kellene járni, hogy ennek van-e értelme.

Nyilván nem egy vagy két dimenzió mentén kellene felvenni a fiatalokat, de ha van egy mátrix, amiben kiderül, hogy a hallgató önző, mert egyke volt, akkor menedzselni kell a fejlődését, mert egyébként nem lesz jó szociális munkás, ha ő lesz mindig előtérben. Másrészt fontos lenne, hogy a fiatalok tudják, honnan, milyen jellemzőkkel kezdik tanulmányaikat, és ezek alapján egyértelmű önismereti, személyiségfejlődési utat határozunk meg számukra.

A diploma viszont más feladatokhoz is segítheti az egyént. Ha valaki, akár pedagógus, akár szociális munkás, alkalmatlan, akkor saját magát is kínozza, és ha ebben a szakmában marad, nem fogja jól érezni magát. Ma már mindent lehet tanulni, nyitva vannak az egyetemek és arra is van lehetőség, hogy a fiatalok váltsanak, ami rendben van, hiszen az önismeretük fejlődik: eljön, rájön, hogy ez nem neki való, vagy épp arra jön rá, hogy nem is akarta, de mégis jó. Az is működhet.

– *Játékra kérem. Idézzon fel kétféle esetet, egy sikereset és egy sikertelent. Vegye számba az okokat, amik a sikerhez, illetve a kudarchoz vezettek.*

– Sikeres szerencsére több van. Egy régebbit mondok, mert a mostaniakkal még az elején vagyunk, van még kifutásuk. Sikeresnek azt tudom elmondani, ami visszaigazolt.

Volt olyan gyerek, és nem is egy, aki nem jött vissza. Mondjuk vidéki. Nagyon sok falusi, vidéki gyerek van, és mindegyik esetében jelentős volt az iskolai szociális munkás szerepe, hiszen ilyenkor ő autóba ült, és elment a családhoz. Így mélyebben rálátott helyzetekre és az azok mögött álló okokra. Arra, hogy a problémában az iskolának van-e szerepe, tud-e segíteni. Egy esetben állapotos lett egy kislány, tizenegyedikes, és úgy döntött a család, hogy nem jön vissza. A szociális munkás és az osztályfőnök kiment a családhoz. Mindig ilyen szereppárokból dolgoznak, de a szociális munkás mindig az erősebb ezekben a beszélgetésekben. És eljutottunk oda, hogy a fiatal be tudta fejezni az iskolát, miközben a gyermekét is megtartotta, és ment tovább az élete, egyetemre is járt. Ha ennél az esetnél nem megyünk utána, akkor nagy valószínűséggel a lány abbahagyta volna az iskolát, mert náluk ez így természetes; vagy elvetetethette volna a magzatot, de a család ezt nem akarta. A végső kimenetelt nem egy beszélgetés határozta meg, ez hosszú és kemény út volt, amikor az ember magában azon is gondolkodik, hogy még mennyi idő van hátra, még hányszor fogjuk ezt lebonyolítani. És ő leérettségizett, és utána pedig egyetemre ment.

– *Ebben a helyzetben milyen érvei voltak a szociális munkásnak?*

– Itt tanulatlan szülőkről van szó. A kérdés az volt, hogy szeretnék-e ha ugyanígy élne a gyerekük, mint ők. Ezt a szülők nem szerették volna, ezért is írárták gimnáziumba a gyereküket.

Mindannyian arról beszéltünk, hogy ilyen helyzetből nem lehet később újra felvenni a fonalat: ha a lány megszakítja tanulmányait, később mindig nehezebb, akadályozottabb lesz a tanulás útjára való visszatérés. A lánynak volt egy vágya, tanító szeretett volna lenni, és mi átbeszéltük az összes lehetőséget a szülőkkel, informáltuk őket arról, hogy mik a megoldások, és hogy egyáltalán létezik megoldás. És ott van a szociális munkás, aki utánanézett, körbejárta a támogatási lehetőségeket is, hogy így is segítse a fiatal lány útját.

Van negatív példa is, amikor egy nagyon szép kislány bekerült egy [...]i társaságba, ahol valószínűleg droggal kínálták, tetszett is neki. Már többször hiányzott az iskolából, de ez nem volt még problémás. Viszont egy idő elteltével kiderült, hogy már nem csak iskolába nem megy, hanem haza se, és hónapok múlva bukkant csak elő. Ekkor már a prostitúció is megjelent, mert ha drog kell, azért valahogyan fizetni is kell. És őt nem sikerült ebből visszahozni, nem volt hajlandó ezt feladni. Azt mondta, hogy ez neki jó, ez rendben van, megkap mindent, amit akar. És eltűnt a szemünk elől.

Volt olyan eset is, amiben ugyan nem volt sem drog, sem prostitúció, viszont belebolondult egy fiúba a lány. Ott sem segített semmi. De visszajött levelező képzésre két év múlva. Van az a pont, amikor már mindegy, mit mondunk, akármit csinálunk, nem lesz változás. Valamiért az akkori döntés előnyösebbnek látszik a gyerekek saját szemszögéből, és nem lehet az ellenkezőjéről beszélgetni sem vele. Szerencsére, ez ritka volt.

– *Vajon hogy éli meg egy szociális munkás ezt a fajta kudarcot – egyáltalán kudarcnak tekinthető-e –, és azt a fajta sikert, ami az első példában volt?*

– Azt gondolom, hogy a jó szociális munkás munkaként kezeli az eseteit, akkor is, ha érzelmileg is kötődik ezekhez a gyerekekhez. A szembernek nem szabad túlzottan bevonódnia, mert az lesz a legnagyobb veszély, hogy ők is belerokkannak abba, mi történik a klienseikkel. Levonjuk a következtetést, értékeljük, mi miért történt, és megyünk tovább. Azt kell tudni, hogy mindent nem lehet megoldani, de mindenből lehet tanulni. Ezért vezettük be ezután az önismerettel, a párkapcsolattal kapcsolatos ismeretterjesztést, olyan dolgokat, amiken keresztül a gyerekeknek támul a tudása, ami preventíven is hathat akár.

– *Ez tanulható?*

– Igen, tanulható, csak kérdés, hogy akarja-e valaki. Van, aki abban lubickol, hogy sír és belerokkan. Az baj, ha ezt valaki ennyire személyesre veszi, mert akkor nem fogja tudni munkáját végezni.

– *Kihat a munkája hatékonyságára, ha bevonódik?*

– Igen, egészen biztos. Mert akkor nem tud szakszerűen dolgozni. Az is előfordulhat, hogy a szakember annyira akar valamit, amit a gyerek nem feltétlenül, hogy csak még távolabb löki a gyereket a segítség elfogadásától. Nem lehet senki helyett akarni. Ezt pedagógusoknál is látom, hogy időnként nagyon meg akarnak oldani problémákat – de nem kell megoldani, mert megoldódik, és ezt tudomásul kell venni.

– *A „megoldódik” szituációban mekkora része, felelőssége van a szociális munkásnak és a kliensnek, aki ebben az esetben egy gyerek?*

– Mindkettőnek van. A szociális munkásnak tudnia és éreznie kell, meddig mehet el. Tudnia kell, hol a felelőssége, és azt, hogy azért már nem tud felelősséget vállalni, ami nem rajta múlik.

A gyereknél is fontos a felelősség saját magával és tetteivel szemben, egyes fiataloknak azonban nagyon nehéz elhinni és megérteni, hogy a saját döntésük erősen befolyásolja az életüket, hiszen mindig döntenek a fejük fölött, helyettük. Ezért sokszor keresnek olyan helyet, ahol ők a főnökök, ahol ők döntenek. Nagyon jól lehet a gyerekekkel előrehaladni, ha

megismerik saját felelősségüket és döntéseik súlyát, mert ilyenkor visszajönnek akkor is, ha hibáznak, és újra megpróbálják a probléma megoldását. Ha viszont paternalista módon viszonyulunk hozzájuk, elveszíthetjük őket.

– *Akkor lehet kártékony is a támogatás?*

– Lehet. Nagyon. Kártékony tud lenni akkor, amikor a gyerek helyett válaszolnak, vagy a gyerek csak rámondja, hogy jól van, csak azért, hogy szabaduljon a beszélgetésből.

– *Az eddigiek alapján, mit gondol, melyek a változás, a fejlődés, az életminőség javításának fontos tényezői a szociális munkás pályáján?*

– Hogy ők maguk jó irányba, mindig előrefelé menjenek?

– *Igen.*

– Egyrészt, fel kell arra készülniük, hogy a személyiségükkel fognak dolgozni. Ezen a pályán van szupervízió, hiszen a segítő szakembereknek „magukat is karban kell tartaniuk”, hogy teljes figyelemmel és empátiával tudjanak jelen lenni, megtartva a szükséges érzelmi távolságot. Másrészt jó körülményekre, jó munkahelyekre lenne szükség, továbbá olyan képzésekre, amelyekkel elérhetik az önmegvalósítás érzését. És akár az is jó lenne, ha nem szociális munkásként dolgoznának folyamatosan, ha időnként ki tudnának lépni ebből a szerepből egy más területre is. Ahogy a pedagógusoknak is jót tenne, ha nem mindig az iskolában dolgoznának. Lehetne egy-egy félévük, amikor elmennek például egy könyvtárba dolgozni, vagy bármi olyat, aminek segítségével ki tudnak lépni ebből az örök segítő szerepből.

– *Higgyünk abban, hogy ez megvalósítható.*

– Még csak nem is arról beszélek – mert ez az álomvilág –, hogy tényleg önmagával tudjon foglalkozni, és közben fizetést kapjon. Akár csak tizenöt évente. Mondjuk kétszer egy pályán, miért ne lehetne megcsinálni?

– *A pályát tekintve, milyen lehetőségei vannak a szociális munkásnak, hogy pozitív változást idézzon elő?*

– Az iskolákban?

– *Igen az iskolai szociális munkában.*

– Jó lenne, ha sikerülne széles körben elfogadtatni, hogy ez egy fontos szakma. Utána pedig kitalálni, hogy ez pontosan mit jelent. Sokan hiszik, hogy a szociális munkás ül egy irodában, és várja, hogy legyen egy esete. Aztán, ha van esete, akkor azzal dolgozik, ha nincs, akkor nincs semmi dolga. Pedig az ő feladata az is, hogy fejlessze a pedagógusokat is bizonyos kompetenciák mentén. Sokkal többet tehet. Egyrészt tarthat személyiségfejlesztő órákat, akár minden nap egyet. Ezek az órák sokat tudnak segíteni. Másrészt az is jó lenne, ha a szociális munkások például a saját hobbijukat is bevihetnék a munkájukba. A mi jelenlegi szociális munkásunk táblajátékos, nagyon szívesen játszik a gyerekekkel. Ha valaki kirándulni szeret, akkor azt csinálhassa, azért, hogy bekerüljön az iskola vérkeringésébe, úgy, hogy bár vállal órákat, mégsem tanári szerepben van. A kicsit külső szemlélettel pedig segítheti az iskolai megbeszéléseket, hogy a tanárok kicsit másképp lássák a gyerekeket, és a gyerekek is egymást. Igazán hasznos lenne, árnyalni tudná a sok különböző szeterotípiát és előítéletet.

– *Ötös felsorolást szeretnék kérni végezetül. Mi az az öt legfontosabb dolog, amit a szociális munkás hallgatóknak meg kell tanítani?*

– Egyrészt a nagyon jó kommunikáció. Ez az első. A másik a pozitív gondolkodás. A szociális munkás próbálja meg mindig a dolgok jó részét megfogni, keresse meg a jó megoldást. Az ő fejében mindig ez legyen, ne a katasztrófaszemlélet erősítése. A harmadik, ami rendkívül

fontos, és szintén tanulható, az a munka szervezése. A szakember képes legyen arra, hogy felelősen megszervezze saját munkaidejét, úgy, hogy az hasznos és hatékony legyen. A következő az lenne, hogy képes legyen kapcsolati hálót kialakítani a munkahelye köré, a szülőktől kezdve az összes szervezetig, hogy fel tudja venni a kapcsolatot bárkivel, rendelkezzen egy olyan kiállással, amitől komolyan vesznek. Ez alapvetően a kommunikációval is összefügg. Végül, de nem utolsó sorban, elnegedhetetlen, hogy a szociális munkás naprakész tudással rendelkezzen: például abban, hogy milyen drogok vannak, mit kell csinálni, hogy kell észrevenni, mi az, ami most a világban működik mint stratégia vagy módszer. A szakember tanuljon, fejlessze magát folyamatosan.

– A konkrét kérdéseim végére értünk, most már csak az van hátra, hogy mi lenne az, amit fontosnak tart elmondani, de a beszélgetésben eddig nem került rá sor?

– Szerintem minden fontos dologról beszéltünk. Arra helyeznék még hangsúlyt, hogy fontos lenne a hallgatók olyan irányú képzése, hogy legyen hatásuk másokra, legyen erejük behelyezkedni, belemélyülni ebbe a szakami szerepbe, hivatásba. Dolgozniuk kell a személyiségükön, hogy a végén erős szakemberek hagyják el az egyetemet, akik tudják, hogy miért vannak ott, ahol, tudják, mit akarnak, tudják, kikkel állnak szemben, és fel merik vállalni a munkával járó küzdelmeket, miközben azt is tudják, hogy nem szabad uralni a helyzeteket. Ez mindennél fontosabb.

– Köszönöm szépen, hogy beszélgetett velem.

– Szívesen. Én is köszönöm.